

Historie města Nýrska
se zaměřením na 20. století

Juda Kaleta

15. února 2015

Obsah

1	Předmluva	2
2	Vznik města Nýrska	4
2.1	Rozvoj v 19. a na začátku 20. století	5
3	Období světových válek	7
3.1	1. světová válka a meziválečná doba	8
3.2	2. světová válka	10
4	Poválečná léta a období totality	13
5	Doslov	17
6	Obrazová příloha	18

Kapitola 1

Předmluva

Ač Nýrsko, malé město u hranic s Bavorskem, není mým rodným městem, strávil jsem v něm velkou část svého života a tak je i lidskou přirozenou snahou pochopit minulost tohoto místa, navázat na ty, kteří zde žili před námi a možná si i něco vzít z jejich odkazu.

Vývoj osídlení na Šumavě u hranic s Německem byl vždy specifický. Dáno to bylo mnoha faktory - od tvrdosti a nehostinnosti přírody, kterou člověk jen stěží zúrodňoval a obhospodařoval, přes velké a těžko překonatelné vzdálenosti, určitou odloučenost od dění v okolním světě, až po národnostní složení, které svou velkou roli sehrálo převážně ve dvacátém století. Právě míšení všech těchto vlivů - přírody, jazykové i kulturní různosti, svébytnosti - dělá pohraničí tak zajímavé a při hlubším pátrání v minulosti plné nečekaných překvapení. Někdy se až zdá, jako by si zde historie žila svým vlastním životem a děním v okolním světě se příliš neznepokojovala. O to bolestivější pak bývají stěty obou světů - toho šumavského, který je sice tvrdý a život v něm má do idylických představ básníků daleko, a toho velkého, jehož problémy působí hluboké šrámy na duši kraje.

Často si zde lidé museli připadat jako malý hrdina knihy Josefa Holuba *Červený Nepomuk*,¹ který nerozumí předválečnému dění v Nýrsku, nerozumí nevraživosti mezi dospělými, mezi Čechy a Němci, všechno však prožívá s bolestnou opravdovostí. Stejnými dětskýma očima hleděli na bouřící se svět okolo nich i dospělí lidé, kteří byli událostmi často doslova vláčeni z místa na místo.

O to vzácnější jsou velikáni, kteří povstali z tohoto prostředí. A že osobností - přes literáty, historiky až třeba po politiky - z Nýrska nebylo málo. Kromě obecné historie města, kterou zpracovávám převážně se zaměřením na nedávnou historii 19. a 20. století, bych se chtěl ve své práci věnovat i jim.

Ve své práci budu vycházet z dostupné literatury o historii Nýrska, která je velmi dobře zpracovaná. Velký podíl na tom má Lenka Sýkorová, archivářka státního okresního archivu v Klatovech, a to jak díky společnému dílu s Václavem Maidlem *Nýrsko ve století proměn*,² které přehledně ve stručnosti zachycuje celou historii města, tak i jejím odbornějším pracím zejména z období světových válek.³

Lenka Sýkorová zpracovala také dějiny nýrských židů.⁴ Tato práce rozšiřuje jinou přínosnou publikaci⁵ Ireny Vaňkátové, která se tématem Izraelitů v Nýrsku dlouhodobě za-

¹HOLUB, Josef, *Červený Nepomuk*.

²MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*.

³SÝKOROVÁ, Lenka, „K historii Nýrska a okolí v letech 1938-1945”.

⁴SÝKOROVÁ, Lenka, „Historie židovské komunity v Nýrsku a okolí - dosavadní průzkum”.

⁵VAŇKÁTOVÁ, Irena, *Stručné dějiny nýrských Židů*.

obírá. Výsledky její práce jsou dostupné jednak v publikaci zachycující pátrání po zmizelých nýrských občanech společně s jejich vzpomínkami⁶ nebo v práci o významných osobnostech židovského původu.⁷

Dalším odborníkem na nýrskou minulost je Karel Velkoborský, ředitel Muzea Královského hvozdu, ve kterém v současnosti probíhá expozice o prof. Antonínovi rytíři Randovi.⁸ Mimo to muzeum dlouhodobě zpracovává osudy nýrských literátů a snaží se o překlady jejich děl. Zde se daří spolupráce s Jihočeskou vědeckou knihovnou v Českých Budějovicích, která v rámci projektu KohoutiKriz.org publikuje elektronicky informace o šumavské německé literatuře, včetně obrazového materiálu či překladů básní.

Jako primární pramen ve své práci využiji městské kroniky,⁹ které jsem v digitální formě laskavě získal ze archivu v Klatovech. Až do roku 1945 jsou kroniky psané německy kurentem, jejichž podrobné zpracování by vyžadovalo delší soustavnou práci, a tak je využiji spíše k ověřování informací získaných z jiných zdrojů. Nejcennějším zdrojem tak bude kronika psaná mezi lety 1949 a 1959, která zachycuje poválečný vývoj a nástup období totality. Z jejího zpracování je ovšem silně cítit prodchnutí komunistickým pohledem a k informacím je proto potřeba přistupovat kriticky. Jako sekundárních pramenů pak využiji některých děl nýrského učitele a spisovatele Josefa Blaua, ve kterých zachycuje svou současnost,¹⁰ a vzpomínek pamětníků - zejména janovického rodáka Karla Pacnera¹¹ a nýrských židů, jejichž vyprávění bylo publikováno v práci Ireny Vaňkátové.¹²

⁶VAŇKÁTOVÁ, Irena, *Pátrání po zmizelých židovských občanech z Nýrska a okolí*.

⁷VAŇKÁTOVÁ, Irena, *Významné židovské osobnosti spojené s Nýrskem z 18. a počátku 20. století*.

⁸VELKOBORSKÝ, Karel, *Stálá expozice „Prof. Antonín rytíř Randa“*.

⁹Státní okresní archiv Klatovy, „Kronika města Nýrska 1901-1937“; Státní okresní archiv Klatovy, „Kronika města Nýrska 1938-1940“; Státní okresní archiv Klatovy, „Kronika města Nýrska 1949-1959“.

¹⁰BLAU, Josef, *Geschichte der deutschen Siedlungen im Chodenwald, besonders der 10 deutschen privit : Dorfschaften auf der Herrschaft Kauth und Chodenschloss*. BLAU, Josef, *Geschichte der künischen Freibauern im Böhmerwalde : Ein Beitrag zur heimischen Rechts-, Wirtschafts-, Familien- und Besiedlungsgeschichte / Hrsg. mit Unterstützung der Deut. Gessel. der Wissenschaften u. Künste in Prag von Josef Blau ; Geleitwort von Hans Watzlik*.

¹¹PACNER, Karel, *Vzpomínky na rodné Janovice*.

¹²VAŇKÁTOVÁ, Irena, *Pátrání po zmizelých židovských občanech z Nýrska a okolí*.

Kapitola 2

Vznik města Nýrska

Město Nýrsko se nachází na okraji Královského hvozdu, který byl od vlády Přemysla Otakara II. součástí Českého království a jehož území osidlovali *Králováci* - osadníci převážně německé národnosti, kteří byli svobodní a podřízeni jen českému králi.¹³ Ti zakládali na území Šumavy dvorce a kraj obhospodařovali. Kromě střežení hranic království a obchodních cest se věnovali i těžbě nerostných surovin nebo například sklářství.¹⁴ Ač požívali řadu výhod, od práva kácení přes možnost lovu v královských lesích až např. k vaření piva, nebyl jejich život v tvrdých podmínkách Šumavy vždy idylický. Spolu s královskými rychtami vznikala i města, která sloužila jako vyšší správní centra oblastí.

Jedním z těchto měst se stalo i Nýrsko. Přesný letopočet jeho založení není znám - podle některých zdrojů zde byla osada již ve 12. století, první písemná zmínka pochází ale až z dob vlády Jana Lucemburského.¹⁵ Nýrsko zde bylo uvedeno jako majetek královské komory a svěřeno do vlastnictví janovického panství. Patrně už roku 1327 byl postaven kostel sv. Tomáše, první písemná zmínka ale pochází až z roku 1352, ve které je uváděn odvod 18 grošů papežského desátku. Podle nýrského kronikáře a historika Josefa Blaua byl kostel ve středověku opevněný a sloužil jako útočiště nýrských obyvatel.¹⁶

Za vlády Karla IV. byl roku 1356 nad Nýrskem postaven hrad Pajrek¹⁷ a město rozděleno na dvě části - na Horní Nýrsko, které spadalo pod panství pajreckých, a Dolní Nýrsko, které zůstalo ve vlastnictví pánů z Janovic. Dolní Nýrsko mělo pouze jednoduché palisádové opevnění, využívalo také přirozené ochrany řeky Úhlavy. Z konce patnáctého století pochází nejstarší dochovaná městská pečeť, která nesla nápis „*Sigillum civium de Nira inferiorit*“ spolu se znakem věže.¹⁸

Z vlády Jiřího z Poděbrad došlo nedaleko města Nýrska ke střetnutí křižáckých vojsk s krajskou pohotovostí, kterou vedl Racek z Janovic. Na mokřinách mezi Nýrskem a Hodousicemi se českému vojsku dne 15. října 1468 podařilo zvítězit.¹⁹ Pánovi z Janovic vítězství kromě velké kořisti přineslo i přes dva tisíce zajatců a to včetně mnoha váže-

¹³ČERVENÁ Vlasta, ROUDNÝ Miroslav, „Králováci na Šumavě“.

¹⁴DUDÁK, Vladislav a kolektiv, *Šumava – příroda, historie, život*.

¹⁵MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*.

¹⁶Státní okresní archiv Klatovy, „Kronika města Nýrska 1938-1940“.

¹⁷SÝKOROVÁ, Lenka, „Historie židovské komunity v Nýrsku a okolí - dosavadní průzkum“.

¹⁸MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*.

¹⁹Ibid.

ných občanů nedalekého Bavorska - rychtáře ze Straubingu či bohaté měšťana Geowolfa z Regensburku.²⁰

Město od samého vzniku prosperovalo a to především díky tomu, že leželo na obchodní stezce, která vedla z Klatov do německého Zwieselu. Cesta se nazývala *deutsche Steig* a zmiňuje se o ní listina vydaná Ludvíkem Jagellonským roku 1525.²¹ Díky tomu město bohatlo a bohatli i jeho správci - dvě třetiny z výnosu na mýtu patřily vlastníkově panství.

S obchodní stezkou a stabilním rozvojem města patrně souvisí i příchod židů. Ti se na janovickém panství usazovali již od středověku.²² První zmínka o Izraelitech na Klatovsku nalézáme v listině krále Václava IV. z roku 1385. Ta se zmiňuje o dvou klatovských židech jako o poddaných královské komory.²³ O něco později je datována zachovaná zmínka, že Oldřich z Janovic určil podmínky pro usazení na jeho panství jakémusi židu Barochovi. Vymínil si platbu dvou kop grošů ročně, na druhou stranu se ale také zaručil, že nebude na usedlých židech vyžadovat půjčky a že pokud k nim dojde, budou vždy vráceny.²⁴

Kdy se židé začali usazovat přímo v Nýrsku, není známo. Až z roku 1724 pochází písemný doklad, který obsahuje soupis všech nýrských židů, kteří ve městě sídlili před rokem 1618.²⁵ Podle tohoto soupisu žilo v Nýrsko 21 židovských rodin, z toho pouze jedno žila v Horním Nýrsku. Od roku 1713 je také doložena existence takzvaného *Judenwinkel* - území trojúhelníkovitého půdorysu na břehu řeky Angel²⁶ v jihovýchodní části města, které bylo vymezené pro usazování židovských rodin.²⁷ Domy v této oblasti židé postupně odkupovali do svého vlastnictví, území začalo být oddělováno od zbytku města a dalo základ vzniku pozdějšího židovského ghetta.

2.1 Rozvoj v 19. a na začátku 20. století

Nýrsko se v 19. století a hlavně v jeho druhé polovině začalo rychle rozvíjet. Zásahu na tom mělo několik skutečností. První z nich byla ta, že 6. října 1876 byl zahájen provoz na trati Plzeň - Nýrsko.²⁸ Vlakové spojení zlepšovalo podmínky pro podnikání - do Nýrska se díky tomu přesunula řada továren. Ty většinou patřily židovským podnikatelům. Židé se navíc díky prosincové ústavě z roku 1867 mohli začít usazovat mimo ghetta.²⁹

Jedním z nejvýznamnějších nýrských podnikatelů se stal Wilhelm Eckstein. Ten se narodil 7. května 1851 v Radouni³⁰ a v roce 1895 do Nýrska přesunul svůj továrenský podnik - brusírnu optických skel *Wilhelm Eckstein a spol.* V Nýrsku se také oženil s Reginou Fleischl-Janowitzer. Členové rodiny Janowitzerů byli významní nýrští starousedlíci -

²⁰Státní okresní archiv Klatovy, „Kronika města Nýrska 1901-1937”.

²¹SÝKOROVÁ, Lenka, „Historie židovské komunity v Nýrsku a okolí - dosavadní průzkum”.

²²Ibid.

²³VAŇKÁTOVÁ, Irena, *Stručné dějiny nýrských Židů*.

²⁴SÝKOROVÁ, Lenka, „Historie židovské komunity v Nýrsku a okolí - dosavadní průzkum”.

²⁵Ibid.

²⁶Dnes řeka Úhlava.

²⁷VAŇKÁTOVÁ, Irena, *Stručné dějiny nýrských Židů*.

²⁸MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*.

²⁹PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*.

³⁰Dnes Ústecký kraj, bývalý soudní okresu obce Štětí.

Samuel Abraham Janowitzner například roku 1791 založil nadaci na podporu chudých nýrských Židů, kterým bylo každý rok vypláceno 240 zlatých.³¹ Na něho navázal i Eckstein, který s manželkou založil nadaci pro chudé.³²

Díky Ecksteinově továrně, která brzy nabyla celoevropského významu, rostla v Nýrsku jak životní úroveň tak počet obyvatel. Eckstein byl aktivní také jako městský radní. Byl jmenován i nýrským čestným občanem. Zemřel 17. července 1925 v Nýrsku.³³

Ani židovská obec v Nýrsku neměla vždy na růžích ustláno. V letech 1798 a 1861 postihly ghetto dva velké požáry, při kterých vyhořela synagoga, židovská škola a shořelo i mnoho historicky významných dokumentů ze starších dob. Krátce po druhém požáru se nýrským rabínem stal Max Reiser, další významná osobnost města. Narodil roku 1839 v Hausburnu u Malacek a rabínem v Nýrsku byl od roku 1876 až do své smrti 5. ledna 1913.³⁴ Tento post obnášel nejenom náboženské povinnosti - jako židovský rabín byl zároveň učitelem, rádcem, měl určité soudcovské pravomoci³⁵ a také se staral o matriku.³⁶

Reiser byl i literárně činný. Jeho kniha „*Rabínské moudrosti*“ vydaná v roce 1885³⁷ obsahuje sbírku 167 povětšinou krátkých pouček se zaměřením na domácnost a na školu. Autor zpracovává tradiční židovskou moudrost - často cituje jak Tóry a Talmudu, tak například i z tradice masoretů a dalších významných židovských učenců. Další jeho menší prací je sborník hádanek v hebrejštině uvedených spolu s německým překladem - „*Rät-sel*“.³⁸ I ty měly sloužit jako pomoc učitelům pro zpestření výuky. Posledním dílem je kniha „*Anšel chajil - Biedermänner*“³⁹ - kniha pojednávající o životech zbožných a vážných mužů.

³¹SÝKOROVÁ, Lenka, „Historie židovské komunity v Nýrsku a okolí - dosavadní průzkum“, s. 137.

³²VAŇKÁTOVÁ, Irena, *Významné židovské osobnosti spojené s Nýrskem z 18. a počátku 20. století*.

³³SÝKOROVÁ, Lenka, „Historie židovské komunity v Nýrsku a okolí - dosavadní průzkum“, s. 138.

³⁴Ibid., s. 139.

³⁵Aby byla zajištěna nestrannost rabína, pocházel často z jiného kraje. Pokud musela židovská obec platit poplatky vrchnosti, rozhodoval o tom, kdo zaplatí více a kdo méně podle zámožnosti rodin. I zde byla nestrannost velmi důležitá.

³⁶FRÝDA, Pavel, *Nýrsko - synagoga*.

³⁷REISER, Max, *Rabbinische Weisheit : eine Sammlung talmudischer Sentenzen, Sprüche, Maximen und Erzählungen für Schule und Haus übers und erläutert*.

³⁸SALOMONOVIC, Radan, „Pamětní deska rabínu Maxi Reiserovi v Nýrsku“.

³⁹REISER, Max, *Anshe Hayl : Biedermänner!*

Kapitola 3

Období světových válek

Rychlý rozvoj, který započal už v druhé polovině 19. století, pokračoval i do století dalšího. Nýrsko zažívalo pravděpodobně svá nejlepší léta. Obchod zde kvetl a přísun peněz měl příznivý vliv i na obyčejné obyvatele. V Nýrsku bylo znovu zřízeno sídlo politického okresu - jediného na Klatovsku, ve kterém převládala němčina.⁴⁰ Do města vedl telegraf, byla zde pošta i berní úřad a kvůli blízkosti hranic i finanční stráž. Probíhala postupná elektrifikace města, bylo zavedeno veřejné osvětlení. Od roku 1912 byl stavěn vodovod a telefonní linky.⁴¹

O tom, že se Nýrsku na přelomu století dařilo svědčí i to, že již roku 1911⁴² zde byla zřízena mateřská škola. Její dveře se otevřely na podzim 1. října a místem vedoucího byl pověřen Heinrich Tschida. Ten se narodil 9. dubna roku 1856⁴³ v Horním Nýrsku. Jeho otec byl obchodník Herrmann Tschida. Po studiích se stal učitelem a brzy poté řídícím školy v Děpolticích. Po odchodu řídícího učitele Franze Ernsta⁴⁴ byl přezkoušen a stal se ředitelem národní a měšťanské školy v Nýrsku. Byl aktivní i mimo školu - vedl pěvecký spolek Neuerner Liedertafel⁴⁵ nebo spolek Böhmerwald, který byl zaměřený na podporu německé kultury. Roku 1888 se oženil Katharinou Oberhoferovou z Dešenic, ta ale umřela brzy - v roce 1897. Heinrichovo se oženil podruhé, jeho druhou ženou se stala Theresia Fechterová. Tschida umřel 10. února 1926 ve věku 69 let v Nýrsku.

O začátcích mateřské školy v Nýrsku víme hlavně díky vyprávění Sophie Altmannové,⁴⁶ která zde začala pracovat krátce po otevření. Škole zde byla vyhrazena jediná místnost a to v přízemí obecné a měšťanské školy. Sophie Altmannová se narodila 31. prosince 1893⁴⁷ jako sedmé dítě řídícího učitele Josefa Wolfa ve Staré Lhotě⁴⁸. Její otec od roku 1906 působil jako řídící učitel v Dešenicích, kam se i s celou rodinou přestěhoval. Sophie získávala první vzdělání na nově zřízené nýrské dívčí škole. V Praze se pak připravovala na dráhu učitelky v mateřské školce a už v 18 letech se stala vedoucí mateřské školy v Nýrsku. V této pozici zůstala téměř čtvrt století až do poválečného odsunu. Za tuto dobu stihla

⁴⁰MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*.

⁴¹Státní okresní archiv Klatovy, „Kronika města Nýrska 1901-1937”, s. 65.

⁴²ALTMANNOVÁ, Sophie, *Ze vzpomínek učitelky mateřské školy v Nýrsku*.

⁴³TSCHIDA, Heinrich, „*Koutecké*” paličkárky.

⁴⁴ZŠ Komenského, *Historie ZŠ Nýrsko, Komenského ulice 250*.

⁴⁵MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*.

⁴⁶ALTMANNOVÁ, Sophie, *Ze vzpomínek učitelky mateřské školy v Nýrsku*.

⁴⁷Ibid.

⁴⁸Německy Freihöls.

odchovat několik generací nýrských dětí, mezi nimi byl například i syn šumavského spisovatele Hanse Watzlika. Do paměti nýrských občanů se Sophie dobře zapsala jako „teta Žofie“. Mateřská škola byla na svou dobu poměrně dobře vybavená. Sophie Altmannová⁴⁹ vzpomíná na dostatek hraček pro děti, stavebnic, různorodého materiálu a podobně. Na školní zahradě bylo k dispozici také pískoviště.

3.1 1. světová válka a meziválečná doba

Přišla první velká vojna, první světová válka. Zpočátku patrně nikdo z obyčejných lidí netušil, jak dlouho potrvá. V Nýrsku byly zřízeny dva špitály⁵⁰ a kromě zraněných vojáků do města proudili i uprchlíci. Protože většina obyvatel byla německé národnosti, bojovali nýrští v drtivé většině na straně Rakouska-Uherska.

V roce 1918 bylo jasné, že s Rakouskem je konec. Otázkou nýrských bylo, zda budou připojeni k Čechám, nebo k Bavorsku. Žilo zde přes devadesát procent Němců,⁵¹ proto nebyla překvapivá snaha o připojení k Sudetlandu v rámci Rakouska. Čechů zde bylo doslova jen pár. Zástupci města odjeli nejdříve do Prahy, Ústí nad Labem a nakonec do Vídně, aby o vzniku státu jednali.

Jednání nicméně skončila neúspěchem. Do Nýrska přijel 4. listopadu 1918 nadporučík Šedivý s šesti vojáky, později doplnění klatovským oddílem čtyřiceti mužů, aby město zbavil rakousko-uherských symbolů. Demonstrace, která se konala 14. listopadu na odpor proti připojení k nově vznikajícímu Československu, už nic nezměnila a pár aktivistů bylo pozatýkáno. Po ustálení situace po první světové válce se stát snažil zmírnit sílu Němců a naopak posílit Čechy žijící v pohraničí. I proto byla v roce 1919 otevřena v Nýrsku druhá škola - tentokrát česká, zpočátku jen jednotřídní, od roku 1926 měšťanská. Roku 1929 byla postavena nová školní budova v dnešní Školní ulici.

Jedním ze zatčených během poválečných dní byl i Wolfgang Zierhut, narozený 31. prosince 1886⁵² v Chudeníně⁵³ v selském stavení s názvem *Motwenzelhof*.⁵⁴ Jeho předci obývali toto území již přes čtyři sta let. Obecnou školu navštěvoval v rodné vsi, později přestoupil na českou školu do Pocinovic, aby se v češtině zdokonalil. Studoval s velmi dobrými výsledky a tak brzy znovu školu měnil - přestoupil do Klatov a poté na německou střední školu v Kadani. První světové války se účastnil jako důstojník na ruské frontě, kde velel baterii polních kanonů. Na konci války se stal zmocněncem Státní rady Německého Rakouska ve Vídni pro správu území Šumavy - díky tomu se dostal do sporu s nově vznikajícím českým státem a následující půlrok strávil ve věznicí na pražských Hradčanech.

Po propuštění nepřestal být politicky aktivní - v Nýrsku byl vstoupil do řady spolků a družstev, které sám často pomáhal zakládat. Jeho činnost mu v roce 1920 vynesla zvolení do Národního shromáždění Československé republiky za Německý svaz zemědělců.⁵⁵ Do funkce byl opakovaně volen až do roku 1938, kdy se Německý svaz zemědělců spojil

⁴⁹ALTMANNOVÁ, Sophie, *Ze vzpomínek učitelky mateřské školy v Nýrsku*.

⁵⁰MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*.

⁵¹HOSTKOVÁ, Šárka, „Pohraničí a vývojová analýza obyvatel česko-bavorského pohraničí“, s. 81.

⁵²Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, *Wolfgang Zierhut*.

⁵³Německy Chudiwa.

⁵⁴BLAU, Josef, *Geschichte der deutschen Siedlungen im Chodenwald, besonders der 10 deutschen privil : Dorfschaften auf der Herrschaft Kauth und Chodenschloss*. s. 288.

⁵⁵Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, *Wolfgang Zierhut*.

s SdP, která ovšem byla brzy rozpuštěna a spojena NSDAP. Zierhut umřel 13. března 1946 v české vazební věznici. Osoba Wolfganga Zierhuta by stála za podrobnější zpracování. O tom, že byl v parlamentu velmi činný svědčí i fakt, že byl během let 1920-1925 autorem nebo spoluautorem více jak dvaceti návrhů zákonů.⁵⁶ V jednom z nich například navrhoval snížení daní obcím na Klatovsku⁵⁷ kvůli pohromě způsobené krupobitím.

Hospodářská krize a zhoršení ekonomické situace se v Nýrsku příliš nelišilo od průběhu na zbytku území republiky. Zajímavý je však fakt, že přestože Němci byli v Nýrsku zastoupeni s absolutní převahou, Hitler se zde oblíbě zpočátku příliš netěšil. Nýrští byli převážně sociální demokraté - v komunálních získala strana DSAP 15 mandátů.⁵⁸ Až po dlouhodobém nezlepšování situace se více začalo prosazovat strana SdP.⁵⁹ Vleklá hospodářská krize vyvolala kritiku německé zemědělské strany BdL. Běžnou záležitostí se stával poslech německého rozhlasu a Hitlerových projevů v hostincích.⁶⁰ Společnost se začala vyhrocovat do dvou z nepřátelých táborů.

Souběžně s tím se ale do Nýrska začínají dostávat němečtí a rakouští emigranti utíkající před nacisty. Jedním z nich byl Wilhelm Buisson - bývalý lékárník v Mnichově. V Nýrsku začal vyrábět kosmetické přípravky a cukrovinky a brzy čelil i obvinění,⁶¹ že za podpory sociálně demokratického starosty Hanse Rupperta vyrábí výbušniny. Toto anonymní udání bylo brzy vyvráceno. Mnohem pravděpodobnější jsou ale zkažky o protihitlerovské radiostanici v Nýrsku. O její existenci chybějí historické prameny - nejvíce toho víme ze vzpomínek Karla Zettla.⁶² Vysílačku zde měl nainstalovat jistý inženýr Schwabe z Berlína a to do bytu starosty Rupperta.

Jisté je, že od podzimu 1933 organizovali sociální demokraté dobrovolné hlídky, které měly zajistit ochranu Wilhelma Buissona.⁶³ Hlídky také měly kontrolovat činnost členů rozpuštěné DNSAP. Nýrsko také pravidelně navštěvovali představitelé německé sociální demokracie - předseda Otto Wels a jeho zástupci Hans Vogl a Erich Ollenhauer. Často se zde objevoval i poslanec Wenzl Jaksch, který byl starostův osobní přítel. Své návštěvy nijak netajili, často zavítali do hotelu nebo do vinárny a tak jejich přítomnost budila všeobecnou pozornost. Brzy se začalo proslýchat i o vysílačce.

Proto musela radiostanice rychle zmizet. Že byla situace na hraně potvrzuje i Siegfried Taub. Ten se narodil 11. ledna 1876 v Telči v židovské rodině, byl československým politikem - poslanec Národního shromáždění za Německou sociálně demokratickou stranu dělnickou a během války pobýval v exilu a spolupracoval se skupinou Edvarda Beneše. Umřel dne 1. května 1946 v New Yorku. Podal Karlovi Zettlovi zprávu o tom, že zpráva o vysílačce se měla objevit i v některých pražských novinách, tomu však dokázalo ministerstvo vnitra zamezit. Den po demontování radiostanice proběhla u Hanse Rupperta domovní prohlídka, při které se ovšem nic nenašlo.

⁵⁶Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, *ZIERHUT Wolfgang, VIII. voleb. kraj.*

⁵⁷ZIERHUT, Wolfgang, *Antrag des Abgeordneten Zierhut und Genossen in Angelegenheit der Elementarkatastrophe in den Gemeinden Flecken, St. Katharina, Kohlheim, Glashütten, Chudiwa, Hadruwa und Fuchsberg des politischen Bezirkes Klattau.*

⁵⁸MAREK, Pavel a kolektiv, *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998.*

⁵⁹SÝKOROVÁ, Lenka, „K historii Nýrska a okolí v letech 1938-1945”.

⁶⁰Ibid., s. 224.

⁶¹Ibid., s. 225.

⁶²ZETTL, Karl, „*Rudé*” Nýrsko.

⁶³SÝKOROVÁ, Lenka, „K historii Nýrska a okolí v letech 1938-1945”, s. 225.

Po smrti Tomáše Garrigue Masaryka se na náměstí Nýrska konala tryzna, kterou zaznamenala i městská kronika.⁶⁴ Později v květnu 1938 už ale zastupitelstvo ovládali členové SdP⁶⁵ - na protest proti tomu ze zastupitelstva odstoupili všichni sociální demokraté. Stejně tak se rozdělilo i obyvatelstvo Nýrska. Po příjezdu československé armády při květnové mobilizaci dávali někteří nepřátelství otevřeně najevo, jiní vojákům pomáhali. Druhé mobilizace se účastnili členové německé sociální demokracie, příznivci Hitlera přecházeli do Německa, kde se připojovali k jednotkám Freikorps.

O měnící situaci můžeme čerpat i ze vzpomínek Josefa Horáka,⁶⁶ který před válkou v Nýrsku žil. Potvrzuje, že město bylo převážně sociálně demokratické, ale že i sem začala nákaza v podobě nacistických myšlenek rychle pronikat. Vzpomíná na projev Henleina, který řečnil z okna rohové restaurace pod kopcem. Ač nebylo prostranství úplně přeplněné posluchači, kteří byli spíše zvědaví, než radikální, našel i tak svých přívrženců dostatek.

3.2 2. světová válka

Po obsazení Sudet se stala situace pro mnoho občanů Nýrska neúnosnou. Odcházeli jak Židé a Češi, tak i demokraticky smýšlející Němci, kterých rovněž nebylo málo. Že byl odchod často velmi narychlo, potvrzuje i nýrský rodák Jiří Tremel.⁶⁷ Jeho rodina věřila ujišťování vlády, že k odstoupení pohraničí nedojde. Odcházeli tak až těsně před příchodem německé armády a v Nýrsku museli zanechat velkou část svého majetku.

Zvláště intelektuálové žijící v pohraničních oblastech byli Němci vnímáni jako nepřátelé říše. Jedním z nich byl kněz Emanuel Hanuš. Narodil se 24. prosince 1883 v Týnci,⁶⁸ asi deset kilometrů severovýchodně od Nýrska. V Českých Budějovicích vystudoval diecézní seminář teologie a 8. července 1907 byl vysvěcen na kněze. Nejdříve sloužil jako kaplan v Kašperských Horách a od 21. října 1908 se stal kaplanem v Nýrsku. Zde později působil i jako výpomocný katecheta ve školách.

Díky svému povolání nemusel nastoupit okamžitě k armádě, pouze prodělal základní výcvik a získal hodnost polního kuráta v záloze. K vojenské kariéře došlo až roku 1912, kdy požádal o aktivaci. Důvody, které ho k tomu vedly, lze dnes jen dohadovat. Sloužil jako duchovní správce a učitel náboženství v muniční továrně v Rakousku. Roku 1914 byl jmenován profesorem katolického náboženství na vojenské reálce ve Fischau. Kromě náboženství vyučoval ještě matematiku a zeměpis. Mimo svou praxi během let 1913-1918 absolvoval právnickou fakultu na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. O pár let později složil předepsané rigorózní zkoušky a 12. května 1921 byl slavnostně promován doktorem obojího práva.

Po vzniku samostatného Československa podal žádost k nově vznikající armádě. Od roku 1919 tak působil jako duchovní správce, nejdříve v nemocnici v Plzni, poté v Moravské Ostravě. Roku 1923 byl přemístěn k 5. divizi v Českých Budějovicích a jako její duchovní správce (později byla pozice přejmenována na přednostu katolické duchovní služby) působil až do roku 1934. V tomto roce měl být přeložen, to mu však jeho zdravotní stav nedovolil a tak byl o rok později penzionován.

⁶⁴ Státní okresní archiv Klatovy, „Kronika města Nýrska 1938-1940“.

⁶⁵ MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*.

⁶⁶ ZELENÝ, Karel, *Výhnání Čechů z pohraničí - 1938*, Josef Horák.

⁶⁷ Ibid., Jiří Tremel.

⁶⁸ PLACHÝ, Jiří, *Emanuel Hanuš (1883 - 1942)*.

Od roku 1936 žil jako penzista v Klatovech, kde ho během 2. světové války zatkl gestapo - pravděpodobně za podporu, kterou poskytoval politickým vězňům a jejich rodinám. Chyběly však důkazy pro jeho odsouzení a tak byl poslán jen do „ochranné vazby“ - do koncentračního tábora Dachau. Odtud pak do Hartheimu v Horním Rakousku, kde v plynové komoře dne 6. května 1942 zemřel.

Po roce 1921 žily v Nýrsku přes tři stovky Židů.⁶⁹ Velkou část z nýrského židovského obyvatelstva tvořila rodina Blochů. Těch tu bylo tolik, že se Nýrsku někdy přezdívalo Blochovice.⁷⁰ Kdo z nich neodešel už před rokem 1938, utekl krátce po zabrání Sudet. Nálada k židovským obyvatelům byla jasná - už v roce 1936 ozdobili aktivisté Vilém Cibulka a Heřman Zettl soudní budovu nápisem *Juden hinaus*. V Nýrsku po útěku Židů zůstalo téměř padesát prázdných domů, továrny a hospodářství.⁷¹ Ti kteří neodešli, byli zatčeni a umírali v koncentračních táborech.

Na to rychlý útěk vzpomíná i Samuel Rudolf Schwarz.⁷² Když na podzim roku 1938 obsadil Hitler Sudety a matka s ním uprchla do Horažďovic, kde našla útočiště u kněze českobratrské církve. Po vzniku protektorátu v březnu 1939 zatkl gestapo Samuelova poručníka Wilhelma Schwarze kvůli slovní potyčce s nacisty, byl poslán do koncentračního tábora v Dachau, kde v roce 1941 našel smrt.

Podobně neveselý je i životní příběh Julia Tanzera, který se narodil 4. srpna roku 1878 v Chrástu u Plzně.⁷³ Po studiích ve Vídni se stal praktickým lékařem v Nýrsku. O jeho životě víme hlavně díky vypravování jeho syna Williama Tanzera.⁷⁴ Tanzerovi bydleli nejdříve v domě, který patřil Bruno Blochovi⁷⁵. V přízemí měl Bloch obchod, v prvním patře Tanzer ordinaci a byt. Později se přestěhovali do vily naproti německé škole⁷⁶.

Jeho syn William vzpomíná, že v dětství trávil většinu svého volného času hraním fotbalu na volném plácku naproti domu. Využíval schůzek s místními, česky mluvícími chlapečci a učil se od nich česká slova. Také mohl česky hovořit se sloužícím Fandou a jak vzpomíná, tím se utvrdil v přesvědčení, že se učí správné češtině. Nebylo to však nejšťastnější - ve škole pak byl, při hodinách českého jazyka, trestán za to, jaká se od kluků a Fandy naučil slova.⁷⁷ Jinak William Tanzer vzpomíná na Nýrsko, jako na poklidné město na hranici Čech s Německem. Jeho otec ho s sebou brávil na cesty za pacienty. Ač byli Židé, pravidelně navštěvovali i klášter katolických řádových sester⁷⁸.

Doktor Julius Tanzer žil v Nýrsku až do října 1938, kdy musel kraj po zabrání Sudet opustit. Až do deportace do koncentračního tábora v Terezíně v roce 1942 žil v Praze. Dne 8. října 1942⁷⁹ byl transportován do vyhlazovacího tábora v Treblince, kde o dva dny později umřel. Jeho dětem se podařilo před nacisty uniknout do zahraničí. William Tanzer pracoval jako zpravodaj ve vysílání BBC v Londýně. Jeho sestra Johana opustila Čechy až na jaře 1939 - chtěla s sebou vzít i otce, ten ale odmítl opustit svou rodnou zem.⁸⁰

⁶⁹HOSTKOVÁ, Šárka, „Pohraničí a vývojová analýza obyvatel česko-bavorského pohraničí“, s. 82.

⁷⁰VAŇKÁTOVÁ, Irena, *Pátrání po zmizelých židovských občanech z Nýrska a okolí*.

⁷¹VAŇKÁTOVÁ, Irena, *Stručné dějiny nýrských Židů*.

⁷²VAŇKÁTOVÁ, Irena, *Pátrání po zmizelých židovských občanech z Nýrska a okolí*.

⁷³HOLOKAUST.CZ, *MUDr. Julius Tanzer*.

⁷⁴VAŇKÁTOVÁ, Irena, *Pátrání po zmizelých židovských občanech z Nýrska a okolí*.

⁷⁵Dnešní ulice prap. Veitla, č.p. 55

⁷⁶Dnešní Komenského ulice, č.p. 366. Tzv. „Tanzerova vila“

⁷⁷Ibid.

⁷⁸Později areál kasáren pohraniční stráže v Nýrsku, dnes dům č.p. 302 v Tylově ulici

⁷⁹Ibid.

⁸⁰Ibid.

I v Nýrsku samozřejmě žili lidé „na druhé straně barikády“. Jedním z nich byl Johann Vaclík, známý spíše jako Hans Watzlik, narozený 16. prosince 1879⁸¹ v Dolním Dvořišti nedaleko Rožmberka nad Vltavou. Jeho otec byl obchodník s uhlím⁸² v Českých Budějovicích. Je zajímavé, že nevyrostal v čistě německém prostředí, o čemž svědčí i jeho rodné příjmení. Watzlik studoval nejdříve gymnázium v Českých Budějovicích, později učitelský ústav v Praze. Učil nejdříve v Ondřejově, posléze ve Chvalšínách u Krumlova, kde se oženil s Linou Pascherovou, a nakonec v Nýrsku, kde žil od roku 1906.

V Nýrsku začíná také jeho literární tvorba. Své básně a povídky publikoval nejdříve v časopisech; jeho literární prvotina - kniha povídek *Im Ring Des Ossers* - vyšla až v roce 1913. Hans Watzlik byl soused a velký přítel jiného nýrského spisovatele - Josefa Blaua. Stejně jako on se nevyhnul problémům, které přišly spolu s Hitlerem. Podle českých pramenů byl Watzlik ostře protičeský, což se projevovalo i v jeho dílech, kde popírá možnost přátelského soužití obou národů. Na jeho obranu je nutno říct, že za tím mohlo stát tušení, že Němci o svůj domov v Čechách mohou brzy přijít.

Už roku 1917 v románu *O Böhmen* byla tato myšlenka velmi silná. Karl Franz Leppa, Watzlikův přítel, o tom píše: „*Dvakrát tu přepadá básníka děsivé tušení, že tato země může být jednou ztracena pro německý živel.*“. Jiný Watzlikův přítel, Franz Liebl, k tomu dodává: „*Alespoň ti starší z krajanů si snad vzpomenou na obě ty vize: o celém pohorí jako jediném obrovském umrlčím prkně a o posledním Němci, vyhnaném z české půdy jako cizácký pes.*“.⁸³ Jeho noční můra se stala skutečností po skončení druhé světové války. Watzlik byl nejdříve třináct měsíců vězněn v Klatovech, poté musel odejít v roce 1946 do Německa, kde po dvou letech, 24. listopadu 1948, umřel.

Velký vliv na jeho život a tvorbu měla jeho žena - Karolina Emilie Watzliková rozená Pascherová. Ta se narodila 19. září 1883⁸⁴ ve Stožci do rodiny učitele Josefa Paschera. Sepp Skalitzky, dlouholetý přítel rodinu Watzliků, napsal po její smrti nekrolog, kde ji označil za *autorovo druhé já*. Bezpochyby byl její vliv na Watzlika velký - například její dětství zachytil v knize *Erdmut* (do češtiny byla kniha přeložena jako *Jiřina*⁸⁵). Když byl po skončení války Watzlik krátce v klatovském vězení, podařilo se Lině Watzlikové zachránit většinu jeho děl. Tajně je přenesla přes hranice do Bavorska, kde po jeho smrti dále pečovala o jeho pozůstalost, třídila spisy a mnohé byly díky ní i publikovány.

⁸¹MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*, s. 30.

⁸²LIEBL, Franz, „*Šumavo - ty má zemi...*“ (*Hansu Watzlikovi ke 100. narozeninám*).

⁸³Ibid.

⁸⁴WATZLIKOVÁ, Lina, *Dopis malíři Achtelstetterovi*.

⁸⁵WATZLIK, Hans, *Jiřina: podivuhodné dětství děvčátka ze Šumavy*.

Kapitola 4

Poválečná léta a období totality

Když do Nýrska 3. května 1945 dorazila americká armáda, situace se pro Němce, kterých zde byla stále drtivá většina, výrazně změnila. Samotné osvobození Nýrska zajímavě zachycuje městská kronika, která byla dopisována až po nástupu komunistického režimu a je tak prosáklá ideově korektními myšlenkami. Americká vojska jsou zde jmenována okupanty, kteří v zájmu poškození budoucí lidové republiky ostřelovali nýrské továrny.⁸⁶ Panovala poměrně nepřehledná situace, kdy do Nýrska přechali Němci před východní sovětskou frontou. Aby byl zachován pořádek, byla hned v květnu 1945 zřízena v městě četnická stanice, jejíž členové zajišťovali členy NSDAP a dopravovali je do klatovské věznice. Do konce roku bylo zatčených celkem 95.⁸⁷

Všichni Němci byli označeni žlutou páskou a po vydání Benešových dekretů začaly v roce 1946 probíhat odsuny. První se uskutečnil 26. března 1946 a po něm následovalo ještě jedenáct dalších, během kterých bylo z kraje vyhnáno přes čtyři tisíce lidí. Že si čeští obyvatelé v ničem nezadali s odcházejícími Němci potvrzuje ve svých pamětech i Karel Pacner.⁸⁸ Ten vzpomíná na janovického četníka, později příslušníka SNB, o kterém se tvrdilo, že v létě a na podzim 1945 jezdil do pohraničí, které opouštěli Němci, a tam ukradl všechno, co se dalo.

Jedním z odcházejících byl i nýrský rodák Josef Blau, který se narodil 12. srpna roku 1872 do rodiny obuvníka.⁸⁹ Po studiu na učitelském ústavu v Praze, který dokončil v roce 1894,⁹⁰ se vrátil do okolí Nýrska, kde učil nejdříve na školách v okolních vesnicích a od roku 1928 přímo v Nýrsku. Už předtím ale vedl nýrskou kroniku⁹¹ - byl nadšeným historikem, který se zaměřoval především na život Králováků. Jakýmsi vrcholem Blauova bádání je kniha *Geschichte der künischen Freibauern im Böhmerwald*.⁹²

Blau ve svých dílech nikdy nezapíral své učitelské povolání - učitel by podle něj měl být osobností města a jednou z hlavních autorit. Proto kladl na učitele vysoké požadav-

⁸⁶Státní okresní archiv Klatovy, „Kronika města Nýrska 1949-1959”.

⁸⁷Ibid.

⁸⁸PACNER, Karel, *Vzpomínky na rodné Janovice*.

⁸⁹MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*.

⁹⁰*Standesausweis der Lehrerschaft an den deutschen Volks- und Bürgerschulen Böhmens*.

⁹¹Státní okresní archiv Klatovy, „Kronika města Nýrska 1901-1937”.

⁹²BLAU, Josef, *Geschichte der künischen Freibauern im Böhmerwalde : Ein Beitrag zur heimischen Rechts-, Wirtschafts-, Familien- und Besiedlungsgeschichte / Hrsg. mit Unterstützung der Deut. Gessel. der Wissenschaften u. Künste in Prag von Josef Blau ; Geleitwort von Hans Watzlik*.

ky.⁹³ Jedním z nich bylo, aby učitel „znal jazyk národnostního protivníka“.⁹⁴ Blau byl ve svých postojích k Čechům mírný a přátelský - mezi Němci rozšiřoval povědomí o chodských zvycích, překládal české pohádky i moderní díla českých autorů. Přeložil například román Jindřicha Šimona Baara *Jan Cimbura*, který vyšel pod německým názvem *Johann Cimbura: eine südböhmische Idylle*,⁹⁵ oženil se se sestrou Jindřicha Jindřicha - Betty Jindřichovou. Ani on se však nevyhnul příklonu k nacistickému Německu - to když tisk po odtržení Sudet otiskl jeho uvítání připojení k Říši.⁹⁶ Stejně jako Hans Watzlik i on těžce nesl nucený odchod a v německém vyhnanství také 22. října 1960 i skončil.

Před rokem 1948 nebylo Nýrsko výrazně komunistické - nebylo ničím. Lidé, kteří sem byli navrátili ze všech směrů podporovali národně socialistickou stranu. Předseda této strany - Petr Zenkl - byl dokonce po své návštěvě jmenován čestným občanem Nýrska.⁹⁷ Komunistická strana si ale nemohla dovolit žádný odpor a proto byl i v Nýrsku ustanoven akční výbor, který město vyčistil od režimu nepřátelských živlů. Desítkám lidí bylo nařízeno se z Nýrska vystěhovat. Vznik akčního výboru nebyl jednoduchý - ve skutečnosti jich vzniklo víc. Začaly se zde projevovat různice mezi starousedlíky, kteří se cítili v právu, a nově přichozími obyvateli, kteří byli více podporováni komunistickou stranou.

Nepřízeň režimu jako mezi prvními dopadla na intelektuály a duchovní - mezi nimi i na ženský katolický řád *Congregation Jesu*, který se do Čech dostal v roce 1747. Od roku 1921 působil také v Nýrsku,⁹⁸ kde sestry koupily dům v dnešní Tylově ulici. V domě působil devět řeholnic, které vyučovaly na měšťanské škole. Protože však byly německé národnosti, po válce raději odešly do řádových domů Rakousku a Německu, jako jedny z mála dobrovolně, protože jim bylo dovoleno na území republiky zůstat. Sesterský řád ale v Nýrsku nezaujal - přišly sem české sestry a během následujících let byl řád tlem v oku komunistickému režimu. Protože byly sestry považovány za nespolehlivé občany⁹⁹, musely brzo z pohraničí odejít.

Dne 20. června 1950 oznámila provinciální představená sestrám v Nýrsku, že Státní úřad pro věci církevní nařídil vystěhování celého domu i vily, která k němu patřila - sestry měly být přemístěny do svojšického řádového domu. Obyvatelky domova důchodců měly být převezeny do Velkých Karlovic u Znojma. Zápis v řádové kronice uvádí, že *když se to stařenky dověděly, daly se do pláče. Sestry přijaly toto rozhodnutí s oddaností do vůle Boží. Do kroniky domu napsaly: „Jsme první ženský klášter, který je vystěhován. Jako důvod je udáno, že je to ze státních důvodů. Chápeme to, jsme blízko hranic.“*¹⁰⁰

Po roce 1948 a po převzetí moci komunistickým režimem vzrostl počet lidí, kteří museli nedobrovolně opustit území Československa. Jednou z možných cest byl přechod přes území Šumavy, která byla po vysídlení sudetských Němců jen velmi řídky obydlena. V prvních letech totality nebyla ještě hranice přísně střežena. Pohraniční stráž byla

⁹³BLAU, Josef, *Der Lehrer an der Sprachgrenze*.

⁹⁴MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*.

⁹⁵BAAR, Jindřich Šimon, *Johann Cimbura: eine südböhmische Idylle*.

⁹⁶MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*.

⁹⁷Ibid.

⁹⁸KODÝDKOVÁ, Martina, „Česká provincie Congregatio Jesu a její proměny ve 20. století se zaměřením na její působení ve Štětíně“.

⁹⁹Objevilo se podezření, že sestry pomáhaly lidem na útěku přes hranice. Ve svém domě jim prý poskytovaly úkryt.

¹⁰⁰VASILOVÁ, Terezie Helena, „Česká provincie Institutu Beatae Mariae Virginis“.

založena až v roce 1951 a do jejího založení hranice nejdříve hlídala finanční stráž po jejím zrušení v roce 1949 složky StB, jejichž počet ale na uhlídání dlouhých úseků hranice nemohl stačit.

Po celém území Šumavy se objevili pašeráci, kteří pomáhali politicky nepohodlným osobám dostat se do SRN. Často se jednalo o původní starousedlíky, kteří okolí dobře znali a dokázali se vyhnout strážím. Druhou skupinu tvořili Němci, kteří byli z těchto míst před pár lety vysídleni do Německa. Ti byli často kontaktováni americkou rozvědkou, nejčastěji CIC.¹⁰¹

Přes hranice pomáhal leckdo, pokud okolí alespoň trochu znal. Karel Pacner ve svých pamětech vzpomíná¹⁰² na skautský tábor u Železné Rudy v roce 1948: „*starší kluci mluvili o tom, že okolo nás přecházejí různí lidé tajně do západního Německa. Někteří skauti, jak jsem se později dověděl, je dokonce sami převáděli, protože znali šumavské stezky...*”.

Asi nejznámějším pašerákem byl Franz Nowotný, známý spíše jako Kilián. Ten působil v oblasti Kvildy a za svou kariéru dokázal převést stovky emigrantů. Inspiroval i film „*Král Šumavy*”, který byl natočen v roce 1959 režisérem Karlem Kachyňou. I v okolí Nýrska existovaly převaděčské stezky. Mnohé zůstaly utajeny a o jejich existenci se patrně již nikdy více nedozvíme. Za zmínku stojí ale pašerácká cesta spojená se jménem Aloise Sutyho.

Alois Suty se narodil 1. března 1924 v německé obci Tracking. O jeho životě není mnoho známo, jen to, že po válce pracoval v Nýrsku jako řidič. Krátce na to se ale dostal do vězení za protistátní činnost.¹⁰³ Z vězení brzy utekl - skrýval se u Cvachovců v Pocinovicích.¹⁰⁴ Uprostřed vesnice bylo přechovávat uprchlíka nebezpečné a tak se přemístil k Toušům, jejichž stavení stálo až za vsí. Úspěšně přešel do Německa, kde prošel výcvikem CIC a stal se agentem chodcem. Později začal Suty spolupracovat s klatovskou odbojovou skupinou. Převáděl z obou stran. Přenášel například i dopisy, které vyzývaly bývalé letce, aby emigrovali a posílili zahraniční odboj.

Sutyho převaděčská stezka začínala nedaleko Pocinovic - předávacím místem byl *Stříbrný mlýn* mezi Pocinovicemi a Nýrskem. Příliš dlouho ale nepřeváděl. Doktor Krbec, jeden z členů klatovské skupiny, za války spolupracoval s partyzánskou skupinou, kde se spřátelil s Rudolfem Novákem. Ten se po únoru 1948 stal funkcionářem KSČ v Mostě. Klatovská státní bezpečnost požádala Nováka, aby využil svého přátelství a domluvil s doktorem Krbcem převedení. Krbec spoléhal na staré přátelství, Nováka si nijak neprověřoval a vyhověl jeho žádosti. Ten nakonec místo sebe poslal Josefa Basáka, také agenta StB. Basák se pokusil na hranicích Aloise Sutyho zadržet. Ten ale chodil ozbrojen a tak Basákovu misi selhala, podařilo mu však utéci. Všechny podrobnosti o převodu pak vypověděl na klatovské stanici.

Suty převádět nepřestal a zanedlouho po incidentu, 15. března 1950, opět přešel hranice - tentokrát z Německa přivedl majora Rachače. Ten byl poslán do Prahy kvůli jistému špionážnímu úkolu. Rachač si cestou potřhal své šaty a tak mu Josef Touš, u kterého se nedaleko Pocinovic ukryli, půjčil své. Bylo domluveno, že pokud akce uspěje, přijdou mu poštou zpátky. Major Rachač byl v Praze zatčen, ale šaty přišly zpět podle domluvy a tak

¹⁰¹ SÝKOROVÁ, Lenka, „K historii Nýrska a okolí v letech 1938-1945”.

¹⁰² PACNER, Karel, *Vzpomínky na rodné Janovice*.

¹⁰³ WIENDL, Jan, „Mužové iluzí a činů - Příspěvek k dějinám demokratického odboje na Klatovsku”.

¹⁰⁴ Ústav pro studium totalitních režimů, *Josef Touš (1929)*.

Sutty ani jeho spolupracovníci nebyli ničím varováni. A tak se dne 8. dubna 1950 Sutty vrátil do Pocinovic, aby Rachače převedl zpět přes hranice. Netušil, že celé stavení je v obležení jednotek StB a OBZ¹⁰⁵. Po krátké přestřelce byl raněný Sutty zatčen. Zasažen byl i jeden z příslušníků OBZ. Z jeho zranění byl později u soudu mimo jiné obviněn Sutty, přestože nikdy nebylo dokázáno, že to byla právě jeho střela. Velmi pravděpodobná je verze, že se při přestřelce zasáhli členové komanda navzájem.

Krátce po Suttym byli zatčeni i všichni jeho klatovští spolupracovníci. Ve dnech 12.-14. prosince 1950 se v sále okresního soudu v Klatovech konal soud s celou čtrnáctičlennou skupinou. Obvinění byli vesměs ze zločinů velezrady a vyzvědačství. Jednalo se o jeden z největších procesů, které kdy v Klatovech proběhly a je typickou ukázkou doby - klatovské noviny byly plné zpráv a zločinech „skupiny doktora Krbce“, který se „skrýval pod maskou lidumila a výborného lékaře“. Soud byl přenášen rozhlasem a vysílán na klatovském náměstí, kde se podle tisku „shromáždilo mnoho občanů, kteří odsuzují všechny členy spiklenecké bandy“.¹⁰⁶ Sutty byl odsouzen k trestu smrti a peněžité pokutě 10 000 Kčs. Trest byl vykonán v Praze na Pankráci dne 12. dubna 1951. Ostatní byli odsouzeni k mnohaletým pobytům v pracovních táborech a k zabavení veškerého majetku.

Komunistický režim nezanechal v Nýrsku šrámy pouze na lidech, ale i na celkovém vzhledu města. Kromě nově vyrůstajících panelových domů mizela i stará zástavba. Jednou z nejrozporuplnějších událostí bylo zbouření kostela Čtrnácti sv. Pomocníků.

Kostel ku počtě Čtrnácti pomocníků byl postaven na začátku 18. století a vysvěcen 9. října 1712.¹⁰⁷ Kostel byl postaven na náklad měšťanů, čemuž odpovídalo i jeho vybavení. Architektem byl M. A. Gilmetti, který navrhl a postavil i zámek v Chudenicích, kostel sv. Anny na Tanaberku nebo kostel sv. Vavřince v Klatovech, kterého byl nýrský kostel věrnou kopií. Kostel byl zbořen v období normalizace, v lednu roku 1973 - oficiálně kvůli dezolátnímu stavu, mnohem pravděpodobnější je však varianta, že šlo čistě o ideologické důvody. Spolu s ním zaniklo v kraji mnoho dalších kostelů (například v Červeném Dřevu, Hamrech a Uhlišti) a drobnějších kapliček.¹⁰⁸

Dobu taky nepřežily pozůstatky židovského ghetta v Nýrsku, které přežilo i nacistickou okupaci. Synagoga byla zbourána v roce 1958, ostatní budovy v roce 1983. Do dnešní doby se zachovaly pouze tři budovy, mezi nimi i bývalá škola s rabinátem.¹⁰⁹

¹⁰⁵Obranné bezpečnostní zpravodajství.

¹⁰⁶WIENDL, Jan, „Mužové iluzí a činů - Příspěvek k dějinám demokratického odboje na Klatovsku“.

¹⁰⁷Soupis památek, „Nýrsko Dolní - Kostel ku počtě Čtrnácti svatých pomocníků“.

¹⁰⁸MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka, *Nýrsko ve století proměn*.

¹⁰⁹VANĀKÁTOVÁ, Irena, *Stručné dějiny nýrských Židů*.

Kapitola 5

Doslov

Pokud jsem v předmluvě ke své práci napsal, byli nýrští dějinami často vláčeni, nebyla to pravda úplná. Napříč celými dějinami - od založení města na bažinatých březích Úhlavy, postavením prvního mostu přes řeku, od zbudování hradu Pajrek až k jeho ruinám - vždy se najde něco, co nezapadlo mezi velkými událostmi ve světě a samo zanechalo svůj nesmazatelný otisk v dějinách lidstva.

Ne vždy byl tento otisk kladný, leckdy je historie plná slz a bolesti. Takový ale bývá i lidský život samotný. A stejně tak jako je potřeba postavit se čelem k problémům, které přináší život, je třeba postavit se čelem k minulosti místa, na kterém žijeme. Přiznávat křivdy, nezapomínat na úspěchy, vzpomínat na i na obyčejné hrdiny minulosti.

Město Nýrsko bylo po staletí místem, kde se lidem dobře žilo. Ne snad lehce, dobře však ano. Okolní krajina postačovala jak pro vypěstování plodin pro uživení místních, tak i nabízela mnoho jiných zdrojů obživy - od mýcení lesů po železné a sklářské huti, které se proslavily po celém království. Po průmyslové revoluci se projevil um mnohých a město tak mohlo ničím nerušeně vzkvétat k pozici průmyslového centra okolí. Až velké války dvacátého století přinesly zlom a na dlouhou dobu úpadek. Hlavně postupný odchod všech, co zde byli doma a kteří zde měli své staleté kořeny - ať už Čechů, Židů nebo Němců - zasadil měst jedovatou ránu do zad. Nově příchozí neměli z pochopitelných důvodů takový vztah k nehostinné krajině, odcházeli, místo nich přicházeli noví... Až v posledních letech se zdá, jako by se stará rána v duších lidí začala hojit. To však zatím nenáleží historikům ale nýrským občanům.

Čím Nýrsko nezvykle vyniká, je počet a úroveň literátů. Je možné, že nebýt jazykové bariéry a odstřížení od německé kultury po vysídlení pohraničí, četli bychom dnes místo Klostermanna třeba Hanse Waztlika, Josefa Blaua, Antona Schotta, Maxe Raisera nebo třeba Josefa Holuba. Podle mého názoru jsou to právě oni, kteří by zasloužili další a podrobnější zpracování, jak hlediska dějepisného, tak především z pohledu uměleckého - řádně jejich díla zasadit do literárně-historického kontextu, zpracovat a ohodnotit jejich kvality po teoretické stránce a s trochou štěstí najít, čím by mohly být přínosem pro člověka dnešní doby.

Kapitola 6

Obrazová příloha

Obrázek 6.1: Fotografie zachycující všední výjev na usedlosti nedaleko Železné Rudy (vlevo) a severní portál železničního tunelu na Špičáku. (vpravo)

Zdroj: František Krátký (1891) a Ignac Kranzfelder (1875)

Obrázek 6.2: MUDr. Julius Tanzer

Zdroj: archiv Ireny Vaňkové

.jpg .jpg .bb .bb

Obrázek 6.3: Alois Suttý (vlevo) a MUDr. Jiří Krbec (vpravo)

Zdroj: Sborník prací z historie a dějin umění, 2003

Obrázek 6.4: Slavnostní otevření nové budovy školy v Nýrsku.

Zdroj: Repro Glaube und Heimat, 1989

Obrázek 6.5: Vlevo zachycení demolice kostela Čtrnácti sv. pomocníků v Dolním Nýrsku. Demolice proběhla 26. ledna 1973. Uprostřed pohled na nýrské náměstí ještě před zničením památky. Vpravo interiér kostela.

Zdroj: NPÚ Plzeň

Prameny

- BAAR, Jindřich Šimon. *Johann Cimbura: eine südböhmische Idylle*. Přel. Josef Blau. Leipzig: H.H. Kreisel, 1941.
- BLAU, Josef. *Der Lehrer an der Sprachgrenze*. Reichenberg : Franz Kraus, 1930, 8 s.
— *Geschichte der künischen Freibauern im Böhmerwalde : Ein Beitrag zur heimischen Rechts-, Wirtschafts-, Familien- und Besiedlungsgeschichte / Hrsg. mit Unterstützung der Deut. Gessel. der Wissenschaften u. Künste in Prag von Josef Blau ; Geleitwort von Hans Watzlik*. Pilsen : Erste Westböh. Druckindustrie, 1932.
- PACNER, Karel. *Vzpomínky na rodné Janovice*. 2006. url: <http://www.karelpacner.cz/?str=ziv&id=9&n=vzpominky-na-rodne-janovice>.
- REISER, Max. *Anshe Hayl : Biedermänner!* Selbstverl, Neuern, 1891, 25 s. url: <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/freimann/content/titleinfo/1136051>.
— *Rabbinische Weisheit : eine Sammlung talmudischer Sentenzen, Sprüche, Maximen und Erzählungen für Schule und Haus übers und erläutert*. Selbstverl, Pilsen, 1885, 32 s. url: <http://sammlungen.ub.uni-frankfurt.de/freimann/content/titleinfo/1169815>.
- Standesausweis der Lehrerschaft an den deutschen Volks- und Bürgerschulen Böhmens. 23. Deutscher Schulbezirk Klattau*. 9. vyd. Reichenberg: Bibliothek für Bildungsgeschichtliche Forschung des Deutschen Instituts für Internationale Pädagogische Forschung, 1928, s. 254–258.
- Státní okresní archiv Klatovy. „Kronika města Nýrska 1901-1937”. In: *fond AM Nýrsko (869), OK 112*, 653 s.
- „Kronika města Nýrska 1938-1940”. In: *fond AM Nýrsko (869), OK 113*, 157 s.
- „Kronika města Nýrska 1949-1959”. In: *fond Městský národní výbor Nýrsko /nezpracováno/*, nestránkována.
- WATZLIK, Hans. *Jiřina: podivuhodné dětství děvčátka ze Šumavy*. Přel. František Odvalil. Vyšehrad, 1936, s. 150.
- ZIERHUT, Wolfgang. *Antrag des Abgeordneten Zierhut und Genossen in Angelegenheit der Elementarkatastrophe in den Gemeinden Flecken, St. Katharina, Kohlheim, Glashütten, Chudiwa, Hadruwa und Fuchsberg des politischen Bezirkes Klattau*. Poslanecká sněmovna N. S. R. Č.. 1923. url: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4369_00.htm.

Zdroje

- ALTMANNOVÁ, Sophie. *Ze vzpomínek učitelky mateřské školy v Nýrsku*. Kohoutí kříž. 1974. url: http://www.kohoutikriz.org/data/w_altms.php.
- BLAU, Josef. *Geschichte der deutschen Siedlungen im Chodenwald, besonders der 10 deutschen privil : Dorfschaften auf der Herrschaft Kauth und Chodenschloss*. Die Ersten Westböhmisches Druckindustrie, Pilsen, 1937, 319 s.
- ČERVENÁ Vlasta, ROUDNÝ Miroslav. „Králováci na Šumavě”. In: *Naše řeč* 65.2 (1982).
- DUDÁK, Vladislav a kolektiv. *Šumava – příroda, historie, život*. Baset, 2003, 800 s. isbn: 80-7340-021-9.
- FRÝDA, Pavel. *Nýrsko - synagoga*. 2008. url: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1449821>.
- HOLOKAUST.CZ. *MUDr. Julius Tanzer*. url: <http://www.holocaust.cz/cz/victims/PERSON.ITI.1913770>.
- HOLUB, Josef. *Červený Nepomuk*. Albis International, 1998, 193 s. isbn: 80-86067-23-8.
- HOSTKOVÁ, Šárka. „Pohraničí a vývojová analýza obyvatel česko-bavorského pohraničí”. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická v Praze, 2008. url: <http://theses.cz/id/zg8w2y/>.
- KODÝDKOVÁ, Martina. „Česká provincie Congregatio Jesu a její proměny ve 20. století se zaměřením na její působení ve Štěkní”. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2006.
- LIEBL, Franz. „Šumavo - ty má zemi...” (*Hansu Watzlikovi ke 100. narozeninám*). Kohoutí kříž, 1979. url: http://www.kohoutikriz.org/data/w_watzl.php.
- MAIDL, Václav; SÝKOROVÁ, Lenka. *Nýrsko ve století proměn*. Vlastivědné muzeum v Nýrsku, 2002, 39 s. isbn: 97-88023956-56-6.
- MAREK, Pavel a kolektiv. *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861-1998*. Katedra politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2000, s. 276.
- PĚKNÝ, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Sefer, 2001. isbn: 80-85924-33-1.
- PLACHÝ, Jiří. *Emanuel Hanuš (1883 - 1942)*. Ústav pro studium totalitních režimů. url: <http://www.ustrcr.cz/cs/emanuel-hanus>.
- Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. *Wolfgang Zierhut*. url: <http://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?org=291&id=4688>.
- *ZIERHUT Wolfgang, VIII. voleb. kraj*. url: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/zb.htm>.
- SALOMONOVÍČ, Radan. „Pamětní deska rabínu Maxi Reiserovi v Nýrsku”. In: *Maskil* 12.9 (2013), s. 13. url: <http://www.maskil.cz/5773/9.pdf>.

- Soupis památek. „Nýrsko Dolní - Kostel ku počtĚ Čtrnácti svatých pomocníků”. In: *07. Politický okres klatovský* (1899), s. 132. url: http://depositum.cz/knihovny/pamatky/tiskclanek.php?id=c_4083.
- SÝKOROVÁ, Lenka. „Historie židovské komunity v Nýrsku a okolí - dosavadní průzkum”. In: *Židé v Čechách - sborník ze semináře konaného v Liberci*. Židovské muzeum v Praze, 2008, 135–148.
- „K historii Nýrska a okolí v letech 1938-1945”. In: *Historie okupovaného pohraničí 1938-1945*. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2006, 221–259.
- TSCHIDA, Heinrich. „Koutecké” paličkárky. Glaube und Heimat, Kohoutí kříž, 1966, 480–481. url: http://www.kohoutikriz.org/data/w_tschi.php.
- Ústav pro studium totalitních režimů. *Josef Touš (1929). Pamětníci protikomunistického odboje a odporu*. url: <http://www.ustrcr.cz/cs/pametnici-protikomunistickeho-odboje-a-odporu-josef-tous>.
- VAŇKÁTOVÁ, Irena. *Pátrání po zmizelých židovských občanech z Nýrska a okolí*. Muzeum Královského hvozdu o. s., 2009.
- *Stručné dějiny nýrských Židů*. Muzeum Královského hvozdu o. s. 2006. url: <http://www.chewra.com/keshetnew/soubory/dokumenty/kat/0003600023.doc>.
- *Významné židovské osobnosti spojené s Nýrskem z 18. a počátku 20. století*. Muzeum Královského hvozdu o. s.
- VASILOVÁ, Terezie Helena. „Česká provincie Institutu Beatae Mariae Virginis”. In: *Ženské řehole za komunismu (1948-1989) : sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze*. Ed. Vojtěch Vlček. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2005, isbn: 80-7699-195-7.
- VELKOBORSKÝ, Karel. *Stálá expozice „Prof. Antonín rytíř Randa”*. Muzeum Královského hvozdu. 2013. url: <http://www.muzeumnyrsko.cz/muzeumnyrsko/fr.asp?tab=muznyrsko&id=22&burl=&pt=SE> (cit. 20. 07. 2013).
- WATZLIKOVÁ, Lina. *Dopis malíři Achtelstetterovi*. Kohoutí kříž. 1950. url: http://www.kohoutikriz.org/data/w_watzll.php.
- WIENDL, Jan. „Mužové iluzí a činů - Příspěvek k dějinám demokratického odboje na Klatovsku”. In: *Sborník prací z historie a dějin umění*. Ed. Marcel Fišer, Jindřich Hůrka, Lenka Sýkorová. Klatovy: Galerie Klatovy - občanské sdružení Via artis 2, 2003, 157–174.
- ZELENÝ, Karel. *Vyhnání Čechů z pohraničí - 1938. Vzpomínky*. Ústav mezinárodních vztahů, 1996, 234 s. isbn: 80-85864-16-9.
- ZETTL, Karl. „Rudé” Nýrsko. Kohoutí kříž. 2003. url: http://www.kohoutikriz.org/data/w_zettk.php.
- ZŠ Komenského. *Historie ZŠ Nýrsko, Komenského ulice 250*. url: <http://www.sumavanet.cz/zsms/fr.asp?tab=zsms&id=10>.